

Aydođan, Tuđba (2022). Garip-Senem Hikâyesindeki Epizotlar, Şiirler ve Bazı Motifler Üzerine Bir İnceleme, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2022/20, s. 98-108.

GARİP-SENEM HİKÂYESİNDEKİ EPİZOTLAR, ŞİİRLER VE BAZI MOTİFLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

[Araştırma Makalesi/Research Article]

Tuđba AYDOĐAN*

Geliş Tarihi: 07.10.2022

Kabul Tarihi: 11.11.2022

Öz

Türk halk hikâyeleri içerisinde müstesna bir yere sahip Âşık Garip Hikâyesi'nin Doğu versiyonlarından birisi olan Garip-Senem, Doğu Türkistan Uygur Türkleri arasında çok yaygın ve sevilen halk hikâyeleri arasında yer alır. Gerek Anadolu gerekse Doğu Türkistan Uygur sahalarında bu halk hikâyesi ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak, manzum ve mensur karışık şekil özelliğine sahip bu hikâyenin mensur kısımları üzerinde bazı çalışmalar yapılmış ise de manzum kısımları ile ilgili çalışmaların yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Çalışmamızda, halk hikâyesi araştırmalarında ihmal edilen manzum bölümlerin şekil incelemelerine ağırlık vereceğiz ve aynı zamanda hikâyenin epizotları ve bazı motifleri üzerinde de değerlendirmelerde bulunacağız. Metin merkezli bir yaklaşımla ele alacağımız halk hikâyesindeki manzum bölümlerin şekil incelemesinde; manzumelerin dörtlük sayısı, ölçüsü, kafiye ve kafiye örgüsünü tespit edeceğiz. Bu tespitler sonucunda manzum şekil özellikleri üzerinden anlatı türü ve sahasıyla ilgili çıkarımlar elde edeceğiz. Ayrıca bu çalışmanın, bizden sonra yapılacak olan halk hikâyesi araştırmalarında manzum bölümlerin şekil incelemesi noktasında bir örnek teşkil edeceğini düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Halk Hikâyesi, Garip-Senem, Motif, Epizot, Şiir İncelemesi.

A REVIEW OF THE EPISODES, POEMS, AND SOME MOTIFS IN THE FOLK TALE OF GARIP-SENEM

Abstract

Garip-Senem, one of the eastern versions of the Âşık Garip Story, which has an exceptional place in Turkish folk tales, is among the very common and popular folk tales among East Turkestan Uyghur Turks. Many studies have been carried out on this folk tale in both Anatolia and East Turkestan Uyghur fields. However, although some studies have been done on the prose parts of this folk tale, which has a mixed form in verse and prose, we cannot say that the studies on the verse parts are sufficient. In our reseach, we will focus on the form analysis of the verse sections that are neglected in folk tale studies, and we will also evaluate the episodes and some motifs of the story. In the form analysis of the verse sections in the folk tale, which we will deal with a text-centered approach, we will determine the number of stanzas, their measure, rhyme and rhyme pattern. As a result of these determinations, we will obtain inferences about the type and field of the narrative through the features of verse form. In addition, we think that this study will set an example for the formanalysis of the verse sections in the folk tale research that will be done after our study.

Keywords: Folk Tale, Garip-Senem, Motif, Episode, Poetry Analysis.

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, e-posta: xtbx88@gmail.com
Orcid: 0000-0003-1169-6245

Giriş

Yazılı veya sözlü olarak yaratılan, sözlü olarak yaratılanları âşıklar tarafından bir müzik aleti eşliğinde kahvehane vb. yerlerde bir dinleyici kitlesi önünde, sonraki dönemlerde ise meddahlar tarafından icra edilen; anlatım ve tasvir kısımları mensur, kahramanların karşılıklı konuşmaları ve bireysel duyguların ifade edildiği kısımların manzum olduğu; çoğunlukla gerçek ya da hayalî bir aşkı, bazılarında da aşk ve kahramanlığı konu eden; eğlendirmek, eğitmek ve kültürel aktarımı sağlamak gibi işlevlere sahip halk bilgisi ürünlerine halk hikâyesi adı verilmektedir. Bu türe ait pek çok anlatı mevcuttur ve Âşık Garip Hikâyesi bu anlatılardan birisidir.

Âşık Garip; Türkiye, Balkanlar, Azerbaycan (Kuzey ve Güney), Türkmenistan, Özbekistan ve Doğu Türkistan'da hem yazılı hem de sözlü kaynaklarda bilinen ve Türk dünyasının dışında da bazı komşu milletler (Ermeniler, Gürcüler vs.) arasında yaygın olarak anlatılıp okunan bir halk hikâyesidir. Bu coğrafyalarda, hikâyenin değişik isimlerde birçok varyantı oluşmuş, pek çok baskısı yapılmış ve bunların bazıları günümüze kadar ulaşmıştır (Alptekin, 2019: 224). Bölgelerin sosyal eğilimleri ve mahallî özellikleri sayesinde hikâyeye birçok yeni ve değişik unsur dâhil olmuştur (Türkmen, 1995: 24).

Prof. Dr. Fikret Türkmen (1995), "Âşık Garip Hikayesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma" adlı bu konudaki en kapsamlı çalışma olan doktora tezinde, söz konusu hikâyenin "Destân-ı Hikâyet-i Maksud", "Mısır Şehrinde Zuhur İden Âşık Karib" gibi varyantlarla birlikte derleme yoluyla elde edilen toplam sekiz varyantı karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Fakat Türkmen'in çalışmasında hikâyenin Uygur varyantlarına yer verilmemiştir.

Âşık Garip Hikâyesi'nin Uygur varyantlarından birisi Doğu Türkistanlı bilim adamı Abdülkerim Rahman tarafından derlenen ve 1981 yılında "Uygur Helk Dastanliri" adıyla basılan kitabın 237-297 sayfaları arasında yer almaktadır (Köse ve İnyet, 1996: 44). Hikâyenin bir diğer Uygur varyantı olup bu makalede incelemeye esas olan metin, eserin 1987 yılında basılmış "Uygur Helk Dastanliri 2" adlı ikinci cildinin 220-317 sayfaları arasında yer alan "Garip-Senem" adlı halk hikâyesidir.

Bu metin Prof. Dr. Alimcan İnyet tarafından yayıma hazırlanan "Uygur Halk Destanları 1" adlı kitaptaki "Garip ile Senem" adlı metinden olay örgüsü bakımından bazı farklılıklar arz eder. Örneğin Garip'in Yemen'e gitmesi, Şah Senem'in Garip'i aramak için Halep Şirvan'a gitmesi ve zindana düşmesi, Ahçı Ana'nın tüccar kılığında Yemen'e gidip Garip'i bulması gibi epizotlar Uygur Halk Destanları 1'deki metinde yoktur.

Metnin dil özellikleri, söz konusu hikâyenin yazılı ortamın ürünü olduğunu göstermektedir:

Xeverlerni rivayet qilguçılar ve eserlerni köçürgüçiler, kona qiziqarlıq dastanlarını sözlügüçiler, gep xamanlırı bolğan rivayetçiler şundaq rivayet qilipturlerkim, Diyari Bekri vilayetide bir padişah bar erdi. Atını Şah Annaxan der erdi. Anıng bir veziri bar erdi. Atını Hasan Vezir der erdi. Bular bir-biri bilen nahayıtı dost méhriban erdi. Künlerning bir küni bular şikar qılmaq üçün meslihet qılıp tola leşker esvap-alat birlen şikarğa çıqtılar. Üç keçe-kündüz deşt-bayavatlarda yürdi. Aldığa héçnémerse uçrımdı (UHD 2-1987: 220).¹

¹ "Haberleri rivayet ve eserleri istinsâh edenler eski ilginç destanları söyleyenler, söz ustaları olan rivayetçiler şöyle rivayet ederler ki, Diyar Bekri vilayetinde bir padişah var idi. Adına Şah Abbas derlerdi. Onun bir veziri var idi. Adına Hasan Vezir derlerdi. Bunlar birbiriyle yakın dost idiler. Günlerin birinde bunlar avlanmak için danıştılar ve çok sayıda asker ve alet edevat ile ava çıktılar. Üç gün üç gece çöllerde yürüdüler. Önlerine hiçbir şey rastlamadı." Metinde geçen "erdi", "çıktılar", "héçnémerse" gibi ifadeler Çağatayca'ya özgü olup yazılı ortamın özelliklerini yansıtır.

A. Hikâyenin Olay Örgüsü

Ele aldığımız hikâyenin olay örgüsünü aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Diyarbakır vilayetinin hükümdarı Şah Abbashan'ın Şah Senem adında bir kızı ve veziri Hasan'ın Garip adında bir oğlu bulunmaktadır. Bu çocuklar dünyaya gelmeden önce gelecekte birbiriyle evlendirileceğine dair yazılı mühürlü bir anlaşmayla beşik kertme yapılmıştır. Çocuklar da okuldaki tahsil sürecinde birbirlerini sevip âşık olurlar. Ancak zamanla Hasan Vezir vefat edince statü değişmesi dolayısıyla Şah Abbashan'ın hatunu anlaşmayı bozar ve Garip'in Bağdat'a sürgün edilmesine yol açar. Bağdat'a sürülen Garip, bir gün rastladığı falcı ninenin uyarı ve tavsiyesiyle annesi ve kız kardeşiyle vedalaşarak Diyarbakır vilayetine doğru yola koyulur. Dönüş yolunda dağın tepesindeki bir mağarada Şeyh Cüneydil Bağdâdî ile karşılaşır, şeyhin sorularına doğru cevap vererek duasını alır. Yolda rastladığı kırk haydut, Garip'i köle olarak satmak için Halep Şirvan şehrine götürürler. Bu sırada aşkıdan hastalanan Şah Senem için yapılan has bahçede çalıştırılmak üzere köle satın almaya gelen Şah Abbashan'ın adamları Garip'i satın alarak Diyarbakır'a dönerler ve böylece Garip has bahçede çalışmaya başlar. Has bahçede ahçı Ana'nın yardımıyla Senem ile buluşan Garip, kendisine âşık olan Süçük adlı kızın istediğini reddetmesi dolayısıyla iftiraya uğrar. Şah Abbashan, Abdullah Şatiri adlı adamını Garip'i tutuklamaya gönderince Şah Senem, Garip'in kaçmasını ister. Bunun üzerine Garip Yemen şehrine gider. Garip'in hasretine dayanamayan Şah Senem, sevgilisini aramaya çıkar ve Halep Şirvan şehrinde zindana atılır. Halep padişahı, Şah Senem'in durumunu anladıktan sonra onu memleketine yolcu eder. Şah Senem'in hâline acıyan ahçı ana, Garip'i tüccar kılığında aramaya çıkar ve Yemen şehrine gidip Garip'i bulur. Memleketine dönen Garip, Şah Senem'in istediği üzerine birlikte Halep-Şirvan şehrine doğru yola koyulur. Yolda dinlenmek için mola verirken ava çıkan Şah Abbashan'ın kendilerine doğru yaklaştığını görürler. Bunun üzerine Şah Senem, Allah'a dua eder ve duası kabul edilip aslındakinden daha güzelleşir. Şah Abbashan, bu güzel kızı görüp âşık olur ve böylece âşkın ne demek olduğunu farkına varır. Şah Abbashan, Bağdat'tan Garip'in getirilmesini ister ve Garip dönünce onu Şah Senem'le evlendirir. Böylece iki sevgili muratlarına ererler.

Bu olay örgüsüne göre, hikâyenin epizotlarını;

1. Kahramanın ailesinin tanıtılması,
2. Kahramanın doğumu ve ad alması,
3. Kahramanın eğitimi ve âşık olması,
4. Kahramanın evlenmesinin engellenmesi,
5. Kahramanın kavuşma mücadelesi,
6. Kahramanın memleketine geri dönmesi,
7. Sonuç

şeklinde tespit edebiliriz.

B. Hikâyenin Epizotları ve Buna Bağlı Şiirler

Halk hikâyeleri, manzum-mensur karışık olma özellikleriyle karakteristiktir. Halk hikâyelerinde, heyecan ve duyguların yoğunlaştığı kısımlar ve karşılıklı söyleşmelerin olduğu bölümler manzum, olayların anlatıldığı ve olaylar arasındaki geçişlerin sağlandığı bölümler ise mensur olarak ifade edilmektedir. Manzum bölümler, hikâyenin mevcut kısmındaki konuyla ilgili olmalarına rağmen metinden ayrılmaları durumunda müstakil bir şiir olarak da var olabilirler (Türkmen, 1998: 101). Garip-Senem Hikâyesi'nde de benzer bir

durum söz konusudur. Şiirler, epizotlardaki konu ile uyum hâlinde olsalar da müstakil birer şiir olarak da var olabilirler. Bu sebeple Garip-Senem Hikâyesi'ndeki şiirlerin epizotlarına göre incelenmesinin doğru olacağını düşünmekteyiz.

1. Kahramanın Ailesinin Tanıtılması

Hikâyenin bu epizotunda, isminden de anlaşılacağı üzere kahramanın ailesi tanıtılır. Diyarbakır padişahı Şah Abbashan ve veziri Hasan'ın birbiriyle yakın dost olmalarından bahsedilir. Garip ve Şah Senem'in aileleri olacak bu kişiler, sosyal statü bakımından birbirine denktir. Ava çıktıkları bir gün, eşleri hamile olan padişah ve veziri eğer birinin eşi kız, birinin de oğlan doğurursa ikisinin nikahı bir olsun diye söz keserler ve vaatleri bozulmasın diye Şah Abbashan vaadini yazarak kendi mührünü basar ve Hasan Vezir'e verir.

Bu epizotta "gebe geyik" motifi dikkat çekmektedir. Gebe geyik; Garip-Senem, Tahir ile Zühre gibi Uygur halk hikâyelerinde evlada işaret etmektedir. Şah Abbashan ve Hasan Vezir, av sırasında karşılaştıkları gebe geyiği eşlerinin de gebe olması sebebiyle vurmaktan vazgeçerler. Bu olay, Allah'ın lütfu ve işareti olarak yorumlanır. Zira o gebe geyiği vururlarsa gebe hanımlarının başlarına bir felaket geleceği düşünülür (İnayet, 2013: 50-51).

Hikâyenin bu epizotunda şiir bulunmamaktadır.

2. Kahramanın Doğumu ve Ad Alması

Padişah Abbashan ve Hasan Vezir'in avdan dönmelerinin üzerinden dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat, dokuz dakika geçtikten sonra Hasan Vezir'in karısı bir oğlan doğurur. Bu çocuğa Şah Garip adını verirler. Bir zaman sonra da padişahın karısı bir kız doğurur. Bu kıza da Şah Senem adını verirler. Şah Garip'in doğumundan üç yıl sonra Hasan Vezir hastalanıp vefat eder. Şah Garip yetim kalır ve aileler arasındaki sosyal statü denkliliği bozulur.

Burada, kahramanın doğumu ile "dokuz" sayısı arasında bir ilişki kurulduğu görülmektedir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe oldukça önemli sayılardan biri olan dokuz, hem tek bir sayı olması hem de kutsal kabul edilen "üç" sayısının katlarından olması sebebiyle kut, kısmet ve nasip ile ilişkilendirilmiştir. İslamiyet öncesi inanışta olduğu gibi tasavvufta da dokuz gök inancı vardır ve Allah'ın göğün dokuzuncu katında olduğuna inanılır (Çoruhlu, 2020: 350). Garip-Senem Hikâyesi'nde tasavvufi unsurlardan sıkça faydalandığı düşünürsek bu bağlamda Şah Garip'i kâmil bir insan olarak değerlendirebiliriz.

Hikâyenin bu epizotunda da şiire yer verilmediğini görmekteyiz.

3. Kahramanın Eğitimi ve Âşık Olması

Halk hikâyelerinde kahramanların âşık olmaları; rüyada görüp âşık olma, bade içerek âşık olma, ilk karşılaşmada âşık olma, eğitim sırasında âşık olma, resmini veya saç telini görüp âşık olma, aşk hastalığına tutulma ve aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde âşık olmaları gibi çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir (İnayet, 1995: 31-34). Garip-Senem Hikâyesi'nde Şah Garip ve Şah Senem, dört yaşına geldiklerinde aileleri tarafından okula verilirler ve yıllar içerisinde birbirlerine eğitim sırasında âşık olurlar.

Garip-Senem Hikâyesi'nin bu epizotunda daha çok karşılıklı konuşmalara yer verilmiş olup şiir bulunmamaktadır.

4. Kahramanın Evlenmesinin Engellenmesi

Halk hikâyelerinde kahramanın evlenmesinin engellenmesi; sevgilinin sosyal statüsünün ya da dinî inancının değişmesi, entrika, büyü ve iftira gibi sebeplerle gerçekleşmektedir. Garip-Senem Hikâyesi'nde bu sebep, Garip'in yetim kalması yani sosyal statüsünün değişmesidir.

Bu evliliğe karşı çıkan kişi ise Şah Senem'in annesi olup Şah Abbashan'ı verdiği sözden döndürmek için elinden gelen tüm gayreti gösterir.

Garip-Senem Hikâyesi'ndeki ilk şiir, kızının Garip ile evlenmesine karşı çıkan annesinin babası ile konuşmasına şahitlik ettiği an Şah Senem tarafından söylenmiştir. Annesinin sözlerini işitip her şeyin değiştiğini, artık Garip'i görmesinin zorlaştığını düşünen ve yüreği yanan Şah Senem, hissettiği acıyla "saldın" redifli 4+4 duraklı, 8 heceli bir koşma söyler. Kafiye örgüsü; ilk dörtlükte a/b/c/b, diğer dörtlüklerde d/d/d/b, e/e/e/b... şeklindedir. Bir dörtlükte "saldın" yerine "ettin" redifi kullanılmış olup şiir, 6 dörtlükten meydana gelmiştir.

Hikâyenin ikinci şiiri, Şah Senem'i okulda göremediği için ağlayan Şah Garip'in "ne oldu yârim gelmedi" redifli mani ve koşma karışımı şiirdir. 8 heceden oluşan mısralar 4+4 duraklıdır. İlk dörtlüğün kafiye örgüsü a/b/a/b diğer dörtlüklerde ise c/c/c/b, d/d/d/b... şeklinde düzenli olarak devam etmektedir.

Mollası, Garip'in ahvalini görüp neden dersini okumayarak ağladığını sorup Garip'e iki tokat atar. Garip, Şah Senem'i yâd edip onu göremediği için dertlenerek "keşke" redifli 7 dörtlükten oluşan bir koşma söyler. Hikâyedeki üçüncü şiir; 7, 8 ve 9 heceli mısralardan meydana gelmekte ve söz konusu şiirin belirli yerlerinde vezinde hatalar görülmektedir. Şiirin kafiye örgüsü ilk dörtlüğü a/b/a/b, diğer dörtlükleri c/c/c/b, d/d/d/b... şeklindedir.

Hikâyedeki dördüncü şiiri, Garip'i ağlarken gören Şah Senem, onun bu ahvaline üzüлüp molasına bakarak söyler. Şiir, "azad kıl"² redifli 5 beşlikten oluşmuş bir muhammestir. Mısralar, 7+7 duraklı 14 heceden meydana gelmektedir. Şiirin kafiye örgüsü ilk dörtlük; a/a/a/a/a diğer dörtlükler b/b/b/b/a, c/c/c/c/a... şeklindedir.

Şah Senem'in yakarışlarına dayanamayan Molla, gönül işi olduğunu anlayıp gençleri birbiri ile görüştürmeye karar verir. Okuldaki çocukları serbest bırakılınca Şah Senem, Garip'in yanına gider, dertleşip ağlaşırken karşılıklı dörtlükler söyleyerek hikâyenin beşinci şiirini oluştururlar. Senem'in söylediği bölümler "Garibim" redifli, Garip'in söylediği bölümler ise "vardır" redifli olup şiir 5+5, 10 dörtlükten meydana gelmiştir. Senem'in söylediği bölümler koşma nazım şekliyle söylenmiş olup kafiye örgüsü; a/a/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b... şeklindedir. Garip'in söylediği bölümler de koşma nazım şekliyle söylenmiş olup şiirdeki mısralarda genellikle 11 ve 12'li hecelere yer verilse de ölçüde tam anlamıyla birlik sağlanamamıştır.

Babası Şah Abbashan ve Garip'in babası Hasan Vezir'in vaktiyle vaatlediğini ve bunu mühürledikleri bir yazı ile tescillediklerini öğrenen Şah Senem, Garip'ten aldığı bu kağıdı babasına bir kitap içerisinde ulaştırır. Artık sözünde durması gerektiğini düşünen Şah Abbashan'a karısı engel olur. Garip'in yetim bir çocuk olduğunu, babası olmayan bir çocuğa kız verilmeyeceğini söyleyerek Şah Abbashan'ın elindeki mühürlü yazıyı alıp yırtar ve Şah Abbashan'ın Garip ve ailesini Bağdat'a sürgün etmesini sağlar.

Bu epizottaki altıncı yani son şiir, Şah Senem'in söylediği "Garip seni bir Allah'a tapşurdum"³ nakaratlı 4, Şah Garip'in söylediği "yığlamagıl"⁴ Senemcan gitsem dönerim" nakaratlı 5 dörtlükten meydana gelmektedir. Şah Senem'in söylediği ilk dörtlük a/b/a/b, diğer dörtlükler c/c/c/b, d/d/d/b yani koşma şeklinde kafiyeleşmişken Garip'in söylediği ilk dörtlük a/b/a/b, diğer dörtlükler c/c/c/b, d/d/d/b... kafiye örgüsüyle koşma şeklinde ve 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir.

² Azat et.

³ Emanet ettim.

⁴ Ağlama.

Kahramanın evlenmesinin engellenmesi epizotunda 6 şiire yer verilmiş olup bu şiirler büyük ölçüde koşma nazım şekliyle ve dörtlükler hâindedir. Ayrıca şiirlerde ölçü ve kafiye düzeninin tam anlamıyla kurulamadığını görmekteyiz.

5. Kahramanın Kavuşma Mücadelesi

Garip ve ailesinin Bağdat'a gitmesi ile kahramanın kavuşma mücadelesi epizotu başlar. Şah Senem ile vedalaşan Garip, menzilleri aşarak kırk günde Bağdat şehrine ulaşır. Halk hikâyelerinde kırk sayısının formülistik bir sayı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Sayı sembolizminde kırk; beklemenin, hazırlığın ve denemenin sayısıdır. Kitab-ı Mukaddes'te kurtuluş yolu boyunca büyük olaylar kırk sayısına bağlanmış olup bu sayı, meydana gelecek diğer olayların işareti şeklinde yorumlanmaktadır (Güvenç, 2009: 89). Bu bağlamda Garip'in Bağdat şehrine kırk günde gitmesini kavuşma mücadelesi için ilk adım olarak değerlendirebiliriz.

Kahramanın kavuşma mücadelesi epizotundaki ilk şiiri Garip, karşılaştığı falcı nineye söyler. Garip'in nineye derdini anlattığı 4 dörtlükten oluşan "salgı⁵" redifli şiirin ilk dörtlüğü a/b/a/b, diğer dörtlükleri a/a/a/b, c/c/c/b... kafiye örgüsüyle 4+4 duraklı 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş koşma şeklindedir.

Garip'in sözlerini işitip fal açan nine, Garip'in Diyarbakır padişahının kızı Şah Senem'e gerçekten âşık olduğunu görür. Garip'e, Diyarbakır'a geri dönüp Şah Senem'in bağına bakan nineye evlat olursa sevdiğiyle görüşüp muradına erebileceğini söyler. Nineden bu sözleri işiten Garip, soluğu annesinin yanında alarak Diyarbakır'a gitmek için ondan izin ister ve 5 dörtlükten oluşan epizotun ikinci şiirini söyler. Bu şiir de 4 dörtlük 8'li, 1 dörtlük ise 11'li hece ölçüsünden oluşmuştur. İlk dörtlüğün kafiye örgüsü a/b/c/b, diğer dörtlüklerin ise d/d/d/b, e/e/e/b... şeklindedir.

Epizottaki üçüncü şiir, Garip'in annesinin söylediği "balam seni bir Allah'a tapşurdum" nakaratlı şiirdir. 11 heceli mısralardan meydana gelen ve koşma nazım şekliyle söylenmiş şiirin kafiye örgüsü ilk dörtlüğün a/b/a/b, diğer dörtlüklerin ise c/c/c/b, d/d/d/b... şeklindedir.

Annesinin duygu dolu sözlerinden sonra ağlayarak ona veda eden Garip, evden çıkmak üzereyken kardeşi Gülcemal, onu harap bir hâlde görünce Garip'e bakarak "han atam kayda barursan⁶" nakaratlı şiiri söyler. 6 dörtlükten oluşan epizotun dördüncü şiiri, koşma nazım şekliyle 8'li hece ölçüsüyle söylenmiş olup şiirin ilk dörtlüğünün kafiye örgüsü a/b/a/b, diğer dörtlükler ise c/c/c/b, d/d/d/b... şeklindedir.

Kardeşi Gülcemal'den bu sözleri işitip üzülen Garip, kardeşine ahvalini anlatıp onunla vedalaşarak yola revan olur. Garip üç gün üç gece yürüdüktan sonra yüksek bir dağa varır. Dağın ortasında bir mağara, mağaranın ağzında ise bir ışık vardır. Bunları gören Garip, burada bir evliya olduğunu, kendisinin bir pirin eteğini tutmadıkça murada eremeyeceğini düşünür ve mağaranın içinden Şeyh Cüneydil Bağdadî çıkıp gelir.

Garip'in üç gün, üç gece yürümesini İslam inancındaki sayı sembolizmi ile açıklayabiliriz. Tasavvufi inanışa göre ruhun üç derecesi vardır. Bektaşilikte de erişilmesi gereken "telkin", "libas" ve "ahadiyyet" olmak üzere üç mertebe vardır. Mevlevilikte ise derviş adayı üç gün post üzerinde bekleyerek çile çeker ve devam edip etmemeye karar verir (Çoruhlu, 2020: 347-348). Bu açıdan bakacak olursak hikâyede Garip'in Şeyh Cüneydil Bağdadî ile karşılaşmadan üç sayısına yer verilmesini, onun manevi bir mücadele ve çilenin eşliğinde olduğu ve bu mücadeleyi kazandığı taktirde evliya derecesine yükseleceği şeklinde yorumlayabiliriz.

⁵ Sal sen.

⁶ Abi, nereye gidersin?

Şeyh Cüneydil Bağdadî'nin yüksek bir dağdaki mağaradan çıkmasını, Türk kültüründeki dağ ve mağara kültürleriyle ve İslam inancıyla açıklayabiliriz. *"İster kozmik dağ olarak dünyanın eksenini, imparatorluğun merkezi olsun, ormanlık bir yer, karla kaplı, ulaşılmaz ve gizemli, isterse göğe daha yakın yüksekçe bir yer olsun dağ, Türklerin dinsel tasarımlarında her zaman önemli bir rol oynamıştır"* (Roux, 2011: 62). Dağlar, göğe yakın olmaları sebebiyle kutsal olarak kabul görmüş ilahî mekânlardır. Mağaralar da *"ilahi buyruğun tebliğ edildiği yer olarak karşımıza çıkar"* (Gültepe, 2015: 595). Bu bilgiler ışığında, Garip'in Cüneydil Bağdadî'yi dağdaki bir mağaradan çıkarken görmesini ve onda âşıklık alameti olduğunu hissetmesini, Tanrısal bir mekânda Tanrısal bir tebliğ alması şeklinde değerlendirebiliriz.

Epizotun beşinci şiiri, Şeyh Cüneydil Bağdadî'nin Garip'i gördüğünde; "Ben bu oğula bir sorayım, soruma iyi cevap verirse dua edip kemaline hem muradına erdireyim, eğer cevap vermezse terbiye edip kemaline ulaştırayım" düşüncesinden sonra Garip ile karşılıklı söyledikleri 14 dörtlükten oluşmaktadır. Bağdadî; "oğlum âşık bolsan⁷ mana cevap ver" nakaratlı 7 dörtlük, Garip ise "bana üstat⁸ isen cevabım şudur" nakaratlı 7 dörtlük söyler. Kafiye örgüsünde kimi düzensizlikler olsa da dörtlükler koşma nazım şeklinde olup hem kendi içinde hem de bir önceki dörtlükle de kafiyelidir. Mısralarda 10,11,12 ve 13'lü heceler olup düzenli bir vezin yoktur. Bu mısralarda Cüneydil Bağdadî, Garip'e dinî ve tasavvufi açıdan oldukça önemli ve derin bazı sorular yönelendirir. Garip ise tüm sorulara Cüneydil Bağdadî'nin takdirini kazanacak cevaplar verir. Bu cevaplar karşısında teşekkür eden Cüneydil Bağdadî, Garip'e "Allah muradını versin, maksadına ulaştırınsın" diye dua ederek onunla vedalaşır.

Garip, mesafeleri aşarak yedi gün yedi gece yol yürür. *"Yedi sayısı İslami inanışlarda yaygın olarak karşımıza çıkar. Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Hac'da Kâbe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez Şeytan taşlanır. Tasavvufta beden ruhsal güçlerinin toplandığı yedi noktadan söz edilir"* (Çoruhlu, 2020: 349). Bir aşk hikâyesinden ziyade tasavvufi bir metin olarak okuyabileceğimiz Garip-Senem Hikâyesi'nde tasavvufi açıdan büyük önem taşıyan sayı ve motiflere yer verilmesi bu fikrimizi desteklemektedir.

Epizotun altıncı şiiri yine Garip tarafından kendisini öldüreceğini hissettiği haramilere karşı söylenmiştir. 4 dörtlükten oluşan bu şiir 11'li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Kafiye örgüsü, ilk dörtlükte a/b/a/b, diğer dörtlüklerde a/a/a/b, c/c/c/b... yani koşma şeklindedir. "Yar yüzünü göremeden öleceğim" redifli şiirde Garip, Senemcan'ın yüzünü bir kez daha göremeyecek olmanın vermiş olduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Bu şiirde Garip, haramilerden "zenci" diye bahsetmektedir. Yani onun sevgilisine kavuşmasını engelleyen bozguncu - harami kişiler "kara yüzlü" kişilerdir. Çelik (2019: 340); Türk halk anlatılarında "zenci" ya da "arap" olarak ifade edilen bu kişilerin özellikle bedensel nitelikleri yüzünden "biz" kümesinin dışına itildiklerini ifade etmektedir. Örneğin; Tahir ile Zühre Hikâyesi'nde, kahramanların birbirine kavuşmalarını engelleyen "Arap" figürüdür. Garip-Senem Hikâyesinde de benzer olarak kahramanın sevgiliye ulaşma yolundaki engelinin "zenci" olarak ifade edilmesi oldukça önemlidir. Nitekim haramiler içerisinde aksakal bir haraminin teklifi üzerine Garip öldürülmez ve satılıp parasının paylaşılmasına karar verilir.

Bu sırada yemeden içmeden kesilen kızına çare bulmaya çalışan Şah Abbashan; ulemalar, hukemalar, müneccimleri gezer ve açılan falda kızının aşk acısı çektiğini öğrenir. Çare olarak da Diyarbakır dışında bir tepede kızına çarbağ yaptırır. Bu çarbağda çalışmak üzere kırk köle satın alınır, bu kırk köleden biri de Garip'tir. Çalıştığı bağdaki bahçıvan nine ile anne-

⁷ İsen.

⁸ Üstat.

evlat gibi olan Garip, bağdan toplanan çiçeklerin Senem'e gittiğini öğrenince sevinir ve mektup yazarak bir demet çiçekle beraber Senem'e götürmesi için nineye verir.

Epizotun yedinci şiiri Senem ile nine arasındaki karşılıklı konuşmalarının yer aldığı şiirdir. 8 dördlükten oluşan bu şiirin mısraları 12'li hece ölçüsüyle (6+6 duraklı) kaleme alınmıştır. Kafiye şeması a/b/a/b, c/d/c/d, e/e/e/b... yani koşma şeklindedir. Bazı dördlülüklerde (çimeni-meni-seni) zengin kafiye yer verilirken şiirin büyük bir bölümünde "zaman-kurban-can" örneğinde olduğu gibi tam kafiye yer verilmiştir.

Nineden bu çiçekleri Garip'in dizdiğini öğrenen Şah Senem çok sevinir ve çiçeklerin arasındaki mektubu görür. Garip'in ahvalini anlattığı mektup, epizotun sekizinci şiiri olarak sunulmuştur. Bu şiirde Garip, Şah Senem'in derdinden ne hâle geldiğini anlatmaktadır. "... boldum derdinden" redifli şiir a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b... kafiye şemasına sahip olup koşma nazım şekliyle ve 12'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Mektubu okuyan Şah Senem sevinerek Garip'i görmek için bir çare düşünür ve bahçıvan nineye kaderinden yakındığı epizotun dokuzuncu şiirini söyler. Bu şiir, 4 dördlük ve 8'li hece ölçüsüyle (4+4 duraklı) oluşturulmuştur. Kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b şeklinde olup nazım şekli koşmadır.

Şah Senem, epizotun onuncu şiirini de ahvalini gören ahçı dadısına söyler. Şah Senem'in ahçı anneye derdini anlattığı "Yarın gülü keldi özi kelmedi"⁹ nakaratlı şiir, 11'li hece ölçüsünden oluşan mısralardan meydana gelmiştir. 4 dördlükten oluşan şiir; a/b/c/b, d/d/d/b, e/e/e/b kafiye şemasına sahip olup koşma nazım şeklindedir.

Ahçı annesinin tavsiyesiyle çarbağa gidip eğlenmek istediğini söyleyen Şah Senem, babasından izin alır ve çarbağa gider. Garip, Şah Senem'i beklerken bahçıvan annesine epizotun on birinci şiirini söyler. 4 dördlükten oluşan şiir 11'li hece ölçüsünden meydana gelmiştir. Kafiye şeması a/b/a/b, a/a/a/b, c/c/c/b... şeklinde olup nazım şekli yine koşmadır.

Çarbağa gelen Şah Senem, kendisini ağaçta bekleyen Garip'i göremediği için üzülüp ağlayarak epizotun on ikinci şiirini söyler. 6 dördlükten oluşan bu şiir, 8'li hece ölçüsünden meydana gelmiştir. Şiirde ilk dördlük, a/b/a/b diğer dördlükler, c/c/c/b, d/d/d/b şeklinde kafiyelenmiştir. "Yok" redifli şiirde; yarım, tam ve zengin kafiyelere yer verilmiştir.

Şah Senem'den bu sözleri işiten ahçı anne Senem'e ahvalini sorar ve Şah Senem ona bakarak Garip'i aradığını belirttiği epizotun on üçüncü şiirini söyler. "... boldu neyleyin" redifli şiir, 6 dördlükten meydana gelmiştir. 8'li hece ölçüsünden meydana gelen şiirin kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b yani koşma nazım şeklindedir.

Garip, bu sözleri işitip sevinir ve kendini aşikâr etmek için ağaçtan inerek Şah Senem'in yanına gelir. Sevgililer, kırk gün boyunca hasret giderir. Kırk günün sonunda Şah Senem, babasından bir daha izin istemek için gideceğini söylediğinde Garip, dertlenerek epizotun on dördüncü şiirini söyler. 3 dördlükten oluşan şiirde 11'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Kafiye şeması ise a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b şeklindedir.

Şah Senem, babasından kırk gün daha izin istediğinde kızının iyileştiğini gören Şah Abbashan, ona bir daha izin verir. Şah Senem sevinip ahçı anne ile yola revan olur. Şah Senem'in geldiği gören Garip, sevdiğine bakarak epizotun on beşinci şiirini söyler. 4 dördlükten meydana gelen şiirde 8'li hece ölçüsü kullanılmıştır. Kafiye şeması a/b/c/b, d/d/d/b, e/e/e/b olup koşma şeklindedir.

⁹ Yârin gülü geldi kendi gelmedi.

Epizotun on altıncı şiirini yine Garip söyler. Bu şiirde Garip, Şah Senem'e karşı duyduğu derin hisleri dile getirir. 5 dörtlükten oluşan şiirin mısraları 8'li hece ölçüsünden meydana gelmiştir. Kafiye şeması a/b/c/b, d/d/d/b, e/e/e/b şeklinde olup nazım şekli koşmadır.

Garip'ten bu sözleri işiten Şah Senem çok sevinir. Sevgililer birlikte birkaç gün geçirdikten sonra Şah Senem saçlarını altın tarakla tararken Garip sevgilisine epizotun on yedinci şiirini söyler. Garip'in sevgilisinin güzelliğini anlattığı bu şiir 4 dörtlükten meydana gelmiştir. 11 heceli mısralardan meydana gelen şiirin kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b yani koşma şeklindedir.

Geçen kırk günün ardından Şah Senem, yine şehre babasının yanına izin istemeye giderken Garip'i bahçıvan nineye emanet eder. Babasından tekrar izin alan Şah Senem, üç yüz ay yüzlü cariyesini etrafına toplatıp çarbağa doğru revan olur. Yolda cariyelerine, aşkın derdini epizotun bir diğer şiiriyle anlatır. 5 dörtlükten oluşan şiir, 8 heceli dizelerden meydana gelmiştir. "Bolur mu?" redifli şiirin kafiye şeması a/b/c/b, d/d/d/b, e/e/e/b şeklindedir.

Garip ile yeniden kavuşan Şah Senem'in cariyelerinden Süçük adlı kız Garip'e âşık olur ve bir gün Garip'in yalnız kaldığı sırada onu öperek muradına ermek ister. Süçük, Garip'in arkasından gizlice gelip onu kucaklayarak öper. Bu edepsiz harekete çok sinirlenen Garip, Süçük'ün ağzına vurur, tokatın darbesiyle kızın dişleri kırılır ve ağzı kanar. Bu durum karşısında çok sinirlenen Süçük, önce Garip'i her şeyi Şah Abbashan'a anlatmakla tehdit eder, sonra da bunu gerçekleştirir. Şah Abbashan hiddetlenip Abdullah Şatiri ve on bin celladını Garip'in üzerine salar. Şah Senem ve ahçı anne, Garip'i iki kere saklarlar. Üçüncüde Abdullah Şatiri, Garip'in bulur fakat Şah Senem ona altın vererek epizotun bir diğer şiirini söyler. 4 dörtlükten meydana gelen şiir, 11'li hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b... yani koşma şeklindedir.

Abdullah Şatiri, Senem'den bu sözleri işitince gönlü yumuşar, ona acır ve yedi avuç altını alarak Padişah Abbashan'ın yanına gelir ve Garip'i bulamadığını söyler. Şah Senem, er ya da geç Garip'in yakalacağını düşünerek ona kaçması gerektiğini söylediğinde Garip, Senem'in kendinden bıktığını düşünürerek "Ey Şah Senem, benden bıkmış isen bu çarbağın kendine kalsın, beni artık burada bulamazsın." diyerek çıkıp gider. Şah Senem, söylediği sözlerden pişman olsa da Garip yola revan olup menzilleri aşarak kırk günde Yemen şehrine ulaşır. Yemen padişahı, Garip'in geldiğini işitip onu sarayına getirterek sorular sorar. Yemen padişahı ve Garip'in karşılıklı soru-cevapları epizotun bir diğer şiirini oluşturur. 7 dörtlükten meydana gelen şiirin 4 dörtlüğünü Yemen padişahı, 3 dörtlüğünü ise Garip söyler. Kafiye şeması, önce çapraz sonra düz olmak üzere koşma nazım şeklindedir. Şiirin mısraları 11 heceden meydana gelmiştir.

Bu sırada Şah Senem, Garip'in ayrılığına dayanamaz, bir ata binip Garip'i aramaya çıkar. Yedi gün yedi gece yol gidip Halep-Şirvan denen şehre ulaşır. Bu şehri bilmeyen Şah Senem, Garip'i ararken acımasız cellatlar tarafından zindana atılır. Garip için düştüğü zindanda hüzünlenip Garip'i yâd eder ve 4 dörtlükten oluşan bir diğer şiiri söyler. Şiir, 8 heceli mısralardan meydana gelmiştir. Kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b yani koşma şeklindedir. "Oldu" redifli şiirde "Zindan-zıyan-güman-çayan" kelimeleriyle tam kafiyeye yer verilmiştir.

Halep padişahı, zindanda on dört günlük dolunay gibi bir kızın ağladığını görünce cellatları yanına çağırıp bu kızı çıkarmalarını söyler. Halep padişahı, Şah Senem'e ahvalini sorar. Şah Senem, padişaha ahvalini anlatır, padişah ona acıyarak saygı ve selamla Şah Senem'i yurduna yolcu eder. Birkaç günlük yoldan sonra çarbağına gelen Şah Senem, aşkın ateşiyle yanarak ahçı annesine derdini anlatır. Ahçı anne, Şah Senem'e acıyıp tüccar kılığında Araplar gibi giyinerek bir ata biner ve Garip'i aramak için yola koyulur. Ahçı anne, birçok şehir gezerek en son Yemen şehrine varır ve Garip'i bulur. Garip, ahçı anneye ahvalini anlatır ve ayrılık derdinden ne hâllere düştüğünden bahsettiği epizotun bir diğer şiirini söyler. 4

dörtlükten oluşan bu şiir, 11 heceli mısralardan meydana gelmiştir. Kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b yani koşma şeklindedir.

Ahçı anne bu sözleri işitir, Şah Senem'in söylediği sözler için pişman olduğunu belirtir ve Garip'i Senem'e götüreceğini söyler. İki âşığın macerasını işiten Yemen padişahı da Garip'i ikna eder. Ahçı anne ile yola revan olan Garip, ahçı annenin kendisine yaptığı sadakat sınavını da geçer. Yolları aşip Diyarbakır'daki çarbağa gelirler. Garip, Şah Senem'in de sadakat sınavından geçtikten sonra günlerden bir gün Şah Senem, korkaklar gibi gizlice aşklarını yaşamaktan sıkıldığını, Halep-Şirvan şehrine gidip Garip'in kendisini nikâhına almasını ister. Garip, Şah Senem'in bu arzusunu sevinçle kabul eder. Ata binip Halep-Şirvan şehrine revan olurlar. Yedi günlük yolu üç günde geçip bir dağa gelirler, atları telef olur, yol yürümeye mecalleri kalmaz. Garip, Şah Senem'i sırtında üç gün üç gece taşır.

Dinlenmek için bir pınarın başında oturduklarında Şah Senem, altın tarağını alıp saçını taramak üzereyken babası Şah Abbashan'ın ava çıktığını görür. Şah Senem, Garip'i uyandırıp kaçması gerektiğini söyleyerek kendisini gönderir ve onu Allah'a emanet ettiğini anlatan epizotun bir diğer şiirini söyler. 5 dörtlükten oluşan bu şiir, 8 heceli mısralardan meydana gelmiştir. Kafiye şeması a/b/a/b, c/c/c/b, d/d/d/b şeklinde olup nazım şekli yine koşmadır. "Garibni sana tapşurdum"¹⁰ nakaratlı bu şiir münacaat tarzındadır. Şah Senem; Hz. Âdem, Hz. Musa, Hz. Süleyman, Hz. Ali ve Hz. Fatma gibi din büyüklerini anar (telmih sanatı) ve onların hatrına Allah'tan Garip'i koruması için niyaz eder.

Şah Senem, bu şiiri söyleyip gözlerinden bahar yağmuru gibi yaş döküp otururken Şah Abbashan gelir. Şah Senem, ellerini açıp Allah'a babasının aşkın derdini öğrenmesi için dua eder. Şah Senem'in duası Allah katında kabul edilip kendisine güzel yüz bağışlanır ve Şah Abbashan geldiğinde dağ eteğinde oturan güzel bir kız görüp aşkından bayılır. Ayıldığında Şah Abbashan, aşkın ne demek olduğunu anlayarak Garip ve Şah Senem'e ettikleri için tövbe eder.

6. Kahramanın Memleketine Dönmesi

Şah Abbashan derhâl şehre geri dönüp zaptiyelerden Bağdat şehrine varmalarını, Garip'i bulmalarını; annesi, kız kardeşi ve tüm ahalisiyle birlikte getirmelerini ister. Zaptiyeler bir süre yol yürüyüp otuz yedi günde Bağdat şehrine varır. Garip'in yanında biraz dinlendikten sonra Garip'e Şah Abbashan'ın fermanını okuyup Garip'i, annesi, kız kardeşi ve tüm ahablarıyla beraber alıp Bağdat şehriden doğru Diyarbakır vilayetine getirirler. Şah Abbashan bunları karşılamaya adam gönderir, onları çok saygı selamlarla şehre getirir. Hikâyenin bu epizotunda şiire yer verilmemiştir.

7. Sonuç

Dinlendikten sonra kırk gün kırk gece düğün yapıp Şah Senem'le Garip'i evlendirir. Bu iki âşık sonunda birbiriyle buluşup muratlarına ererler. Sonra Padişah Abbashan, kendi yerine Garip'i padişahlık tahtına oturtup kendisi Allah'a ibadet etmekle meşgul olur. Garip, yıllarca şehri adaletle yönetip saltanat sürer. Şah Senem'le muratlarına ererler ve bu dünyaya iyi ad bırakırlar. Onların iyi sıfat ve vasıfları ahir zaman Müslümanlarına yadigâr kalır. Hikâyenin son epizotunda da şiire yer verilmemiştir.

Sonuç

İncelediğimiz Garip-Senem hikâyesi; kahramanın ailesinin tanıtılması, kahramanın doğumu ve ad verme, kahramanın eğitimi ve âşık olması, kahramanın evlenmesinin engellenmesi, kahramanın kavuşma mücadelesi, kahramanın memleketine geri dönmesi ve sonuç epizotlarından meydana gelmektedir. Bu epizotlar ve Türkmen'in; kahramanın doğduğu yer, kahramanın ailesi, âşık olma (saz çalma yeteneği kazanması), âşığın sevgilisinin

¹⁰ Garip'i sana emanet ettim.

memleketine geri dönmesi ve sonuç şeklinde isimlendirdiği epizotlar benzerlik göstermekte olup içerik ve şekil açısından birçok farklılık söz konusudur.

Bu epizotlar içerisinde manzum parçalara sadece “kahramanın evlenmesinin engellenmesi” ve “kahramanın kavuşma mücadelesi” epizotlarında yer verilmiştir. Bu iki epizotta toplam 52 manzume bulunmaktadır. Bu şiirlerin büyük bir bölümünü 4 dörtlükten oluşurken bazen bu sınırın altında ya da üstünde kalındığı da olmuştur. Şiirler genellikle hecenin 7, 8 ve 11’li kalıbıyla söylenmiş olup şiirlerin bazı mısralarında vezin hataları mevcuttur. Yine şiirlerin büyük bir bölümü koşma nazım şeklinde olup ilk dörtlük çapraz, diğer dörtlükler ise düz kafiyelidir. Şiirlerde; benzetme, mecaz, telmih, istiare, istifham... gibi sanatlara yer verilmiştir. Ayrıca üç, yedi, dokuz ve kırk gibi formülistik sayıların yanında gebe geyik, dağ, mağara ve zenci gibi motiflerden de yararlanılarak anlatım güçlendirilmiştir.

İnceleme sonucunda, halk hikâyelerinin manzum kısımlarının da en az mensur kısımlar kadar önemli olduğunu, bunların tür özelliklerini yansıttıklarını ve incelemeye değer olduklarını gördük. Bu sebeple, halk hikâyesi araştırmalarında manzum bölümlerin şekil incelemelerinin de ihmal edilmemesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Kısaltmalar

UHD 2 *Uygur Helk Dastanliri 2.* (1987). Urumçi: Şincang Helk Neşriyatı.

Kaynakça

- Alptekin, Ali Berat (2019). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, Adil (2019). “Bilişsel ve İşlevsel Nitelikleriyle Türk Halk Anlatılarında Arap/Zenci İmajı”. *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı* (Balıkesir/Edremit, 3-5 Ekim 2019). (Ed. Mustafa Aça). Çanakkale: Toküad Yayınları, 337-349.
- Çoruhlu, Yaşar (2020). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gültepe, Necati (2015). *Türk Mitolojisi - Yeni Araştırmalar Işığında*. İstanbul: Resse Yayınları.
- Güvenç, Ahmet Özgür (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”. *A. Ü. Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (41): 85-97.
- İnayet, Alimcan (1995). *Uygur Halk Hikâyeleri Üzerinde İncelemeler*. Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnayet, Alimcan (2005). *Uygur Halk Destanları 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnayet, Alimcan (2013). “Uygur Kültüründe Geyik”. *Geyik Kitabı*. (Ed. E. Gürsoy Naskali ve E. Demir). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 45-54.
- Köse, Nerin ve İnayet, Alimcan (1996). “Âşık Garib’in Türkmen ve Uygur Varyantları Üzerine”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, (1): 43-57.
- Roux, Jean-Paul (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Türkmen, Fikret (1995). *Âşık Garip Hikâyesi İnceleme-Metin*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkmen, Fikret (1998). *Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Uygur Helk Dastanliri 2* (1987). Urumçi: Şincang Helk Neşriyatı.
- Yıldız Ata, Naciye (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.